

DE LA ARCA LUI NOE – LA ARCA POEZIEI (XII) (Jurnal de Armenia. 18-28 octombrie 2011)

24 octombrie

Lacul Sevan se deschide privirilor fastuos și calm. Imensitate albastră între țărături de munți cafenii-gălbui, mai jos, și albi, înzăpeziți, spre culmi. Din partea „noastră”, a șoselei ce ne va duce peste 70 de kilometri tocmai în cealaltă parte a „elipsei” iregulare acvatice, țărmul e unul de șes, aproape, înălțimile alpine urcând spre cer deja la vreo 5, poate 10 kilometri depărtare, pe stânga.

Revin în camera de hotel, mai e jumătate de oră până la plecarea spre Lacul Sevan. Pun pe hârtie astea, pentru că aici, când mai scriu câteva cuvinte, o frază, despre vreo rază încremenită în piatră –, când fac asta, aici, în Armenia, simt aproape palpabil că sunt cu câteva cuvinte, cu o frază mai în adâncul istoriei, fie și cea a zilei de ieri, de azi; sunt mai în miezul legendei, în interiorul de scoică a metaforei, a poeziei, rămasă după potop pe culmile Araratului. Mai răsfoiesc filele, gândindu-mă și la o posibilă tehnică a întocmirii unui jurnal. Înainte de a scrie, de obicei am tabloul unei zile sau al unei jumătăți a ei într-o vagă sinteză, celălalt „cheag” apărând în timpul desfășurării textului. Fac ce am de făcut, pentru a constata însă că, ici-colo, în blocnotes au rămas și alte secvențe, momente răzlețe. Cum procedez cu ele? Unele „se cer” de la sine într-un loc sau altul al textului, altora trebuie să le găsec eu locul, regizând, permutând pasaje, fraze. De unde și o relativă coerență a celor relatate, pe care eu, de fapt, mi le doresc ceva între eseu și narațiune propriu-zisă, adică – înrudite beletristicii. Și încă ceva ce poate fi prins tot în capitolul elaborării jurnalului: seara sau dimineața „puric” șirul de imagini pe care le-a adunat peste zi *Canon*-ul. În două zile – circa 300. Vreo 60 le elimin din prima. La timpul lor, și alte zeci dintre ele se vor... reîntoarce în realitatea de unde au fost luate, pe chipurile colegilor pe care i-am surprins într-un moment sau altul.

Urmăresc munții, serpentinele (splendidele!) drumului, fel de fel de însemne rutiere. Denumirile de localități sunt date deja doar în armeneste și englezește. De câțiva ani, limba lui Shakespeare a înlocuit-o pe cea a lui Antioh Cantemir. Ce rost are să se traducă toponimele în rusește? Pe aici nu că nu se trece, ci nu se ajunge. Localități răzlețe, unde și unde în munți. Circulație ocazională, deloc intensă. Aici nu poți construi, ca în alte state europene, stații pecc ce ar fi rentabile, de aia, pe lângă vreo pompă rudimentară de alimentare cu benzină sunt în uz și canistrele, mari, de plastic.

Trecem pe lângă o localitate nu prea mare – o facem cam a cincea oară, după „calculele” mele

celebru han de peste timpuri, astăzi – o construcție destul de bine conservată, situată în perimetrul trecătorii Selim, la o altitudine de circa 2,5 mii de metri. Caravanseraul putea adăposti cam 60 de echipaje ale negustorilor ce transportau mărfuri pe Drumul Mătăsi. Modul sedentar de viață al țăranimii localnice care, de regulă, nu se deda jafurilor, precum și condițiile climaterice blânde sau, să zicem, suportabile, permiteau trecerea fără primejdie a caravelor pe vestitul drum euro-asiatic.

Han-seraiul apare atestat la 1332, patronat de prințul Cezar Orbelian. Ca să mai pui combustibil în reverii, de ce nu ai presupune că, pe aici, pe Drumul Mătăsi, o fi trecut și Marco Polo și poate chiar o fi mas la Caravanseraul din Selim?... Iar un conațional de peste 7 de secole al temerarului călător italian este poetul Claudio Pozzani, aflat pe „Arca literară”; conaționalul, dar și colegul, reiese, pentru că Polo a scris celebra sa operă, cunoscută sub mai multe nume – „Milionul”, „Cartea minunilor”, „Diversitatea Lumii”... A treia denumire poate sta drept motto periplului nostru armean.

Jos, prea jos de trecătoare și de caravanserau, canionul râului Azat care, pe-alocuri, reprezintă un fastuos monument al naturii, pereții săi abrupti fiind din hexagoane de bazalt ce seamănă a fantastică țevărie de orgă, de unde și denumirea de „Simfonia pietrelor”. (Cine a spus că muzica e o formă de vindecare, poate cel mai bun leac pe care l-a inventat specia... ba nu, care i-a fost dat speciei umane?)

Cam pe la jumătatea drumului spre Sevan, ni se atrage atenția la o tăietură muntoasă strălucitoare ca olmazul: sunt zăcăminte de obsidian – sticlă (rocă) vulcanică neagră, utilizată în microchirurgie și la modelarea diferitor obiecte de artă. Localnicii au numit această deschidere de munte „Ghearele diavolului”, magicienii considerând că roca în cauză revigorează potențele bărbătești.

Lacul Sevan se deschide privirilor fastuos și calm. Imensitate albastră între țărături de munți cafenii-gălbui, mai jos, și albi, înzăpeziți, spre culmi. Din partea „noastră”, a șoselei ce ne va duce peste 70 de kilometri tocmai în cealaltă parte a „elipsei” iregulare acvatice, țărmul e unul de șes, aproape, înălțimile alpine urcând spre cer deja la vreo 5, poate 10 kilometri depărtare, pe stânga. De fapt, aici e și o parte din fosta albie a Sevanului care, în urma unor intervenții grandios-sovietice ale „omului nou”, era cât pe ce să-și dea duhul (și apele), să piară cu toată istoria și bogățiile sale. Vorba e că, în socialismul „multilateral dezvoltat”, apa lacului a fost direcționată spre nesățioasele jgheaburi și turbine ale mai mult de zece hidrocentrale. Nivelul Sevanului a prins să scadă vertiginos, amenințator, coborând cu vreo 20 de metri. Astfel, mănăstirea Sevan (Sevanvank; dacă vă amintiți, în armeană *vank* înseamnă *mănăstire*) fusese înălțată pe culmea insulei cu același nume, ca acela al lacului, însă, odată cu ducerea apei la vale, s-a pomenit pe o... peninsulă! Adică, timp de unsprezece secole – 1.100 de ani! – locașul Domnului se afla înconjurat de împărăția undelor albastre, însă „scumpii energeticieni sovietici”, construind pe râul Razdan o întreagă cascadă (căscată!) de hidrocentrale, au făcut să apară „o coadă”, un istm ce leagă fosta insulă de... actualul țărm, ostrovul devenind peninsulă. Am zis „țărmul actual”, deoarece cel adevărat, natural, a rămas departe de oglinda apei tot mai amenințate a Sevanului, suprafața căruia s-a redus cu 150 de kilometri pătrați (până la dezastru, erau 1.360 kmp.). Cu toate astea, ca mărime, rămâne a fi al doilea lac montan din lume (la altitudinea de 1.900 de metri) după

latinoamericanul Titicaca. E unicul bazin sigur de apă potabilă atât în Armenia, cât și în întreg Caucazul.

Cât se mai putea privi la retragerea și iminenta moarte a unei minuni a naturii, Lacul Sevan, fără a întreprinde, „eroic”, ceva? Caraul, tovarășe birou politic! Ni se ia apa, ni se duce apa! Astfel că, în 1980 (il am de ghid, pe bancheta din spate, la urechea stângă, pe colegul Grigor Djanikian), pentru salvarea Sevanului a fost săpat un tunel până la Jermuk, stațiune balneară pe care am părăsit-o acum cam două ore. Pe cursul râului Arpa a fost construit un bazin, tunelul a trecut prin măduva munților de trei mii de metri înălțime pe o distanță de 49 de kilometri, confirmând încă odată principiul socio-economic sovietic: Să ne creăm noi înșine obstacole, pe care să le depășim eroic! Până în anul 2000, nivelul apei Sevanului a crescut cu 3 metri, tot cu atât se crede că se va ridica și în următoarele două decenii. De fapt, creșterea poate fi accelerată, numai că, domnilor ex-tovarăși, trebuie schimbată întreaga infrastructură apărută pe țărmurile „noi” – să fie strămutate aiurea hoteluri, case de odihnă, se va duce sub apă și șoseaua pe care circulăm noi acum, ba chiar va fi nevoie de a deplasa și unele localități. Mda... amară poveste despre apa dulce a Sevanului... Și chiar vedem, în drumul nostru, căsuțe de odihnă, vile, crânguri intrate la apă/ sub apă în creștere. Iar peste două decenii, Mănăstirea Sevan se va reîntoarce pe insula ei care, acum, mai e peninsulă, pe care e arcată șoseaua ce ne duce la punctul de destinație intermediar: restaurantul la care să prânzim. (Din păcate, nu vom vizita și mănăstirea).

Localnicii zic că, odată ajunși aici, trebuie, obligatoriu, să gustăm minunăția de păstrăv de Sevan, numit-preamărit „pește-principe” (... ce nu are nimic în comun cu amfibibia din *Principele* lui Eugen Barbu). Și chiar așa ni se va întâmpla – vom mânca păstrăv prăjit. Dar nu înainte de-a admira împrejurimile, apa scânteioasă a lacului – soarele e dimpotrivă, pe țărmul de pe care, pe șoseaua curbată, am ajuns aici. Undeva la stânga, se vede o biserică veche, dar și silueta casei de creație a scriitorilor armeni. E în formă de navă ce ar vrea parcă să fie lăsată la apă în Sevan. Ceva mai încolo – vila-reședință a președintelui țării. Topografic, aproape ca la Neptunul românesc – vila „Stancu” a scriitorilor și vila „Nufărul” a președinției.

Odată ce majoritatea scriitorilor la baza și la viața lor sunt filologi, colegii armeni ne dau detalii demne de reținut. Înainte, foarte înainte, în vremuri depărtate, adâncul Sevan (pe alocuri, 100 de metri) se numea Helam sau marea Heham, Herhakunik sau Sevanga. Până nu demult, hidronimul Sevan era explicat ca derivat din armenescul *sev* (negru) și *vank* (mănăstire). Însă descifrarea textelor cuneiforme din sec. IX-VI î. Hr., descoperite pe țărmurile apei, au dus la concluzia că toponimicul se trage din urartianul *sunia* (lac). Iar în istoria acestui popor mereu supus grelelor încercări și năvale străine trebuie reținut că regele armean Așot al II-lea cel de Fier a zdrobit pe țărmul Sevanului armia arabă condusă de Beșir, eliberându-și țara de cotropitori. Poate că și din acele vremuri au rămas o mulțime de hacikare (pietre purtătoare de cruci), unele din care se află în cel mai mare cimitir cu astfel de stele – circa 900, din epoci diferite, de stiluri diferite.

Iar la retragerea (impusă de partid!) a apelor, au apărut la lumina zilei artefacte din epoca bronzului, pe unele dintre care le remarcasem la vizita în Muzeul de Istorie din Erevan.



–, localitate pe care am memorat-o și grație unui ou (brâncoșian!) destul de măricel, cocoțat pe un pedestal, la poarta unei foste ferme avicole (clădiri în degradare, ruinate), ieșită „din joc”, din istorie, odată cu socialismul multilateral dezvoltat până, hăt, aici, pe culmile munților. Oul e bine polizat, operă de artă, nu alta.

Unul dintre punctele atractive ale periplului spre întinsurile Sevanului este Caravanseraul,